

НОВА ІСТОРІЯ

УДК 94 (=16) : 001.891 (477.8–89Гал+477.4) «18»
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.5.175>

*Ірина Федорів**

НАУКОВА СПІВПРАЦЯ ГАЛИЦЬКИХ І НАДДНІПРЯНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ ХІХ СТ. У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВА

Анотація. У статті проаналізовано зміст та особливості наукової співпраці між дослідниками Галичини та Наддніпрянської України ХІХ ст. у контексті становлення національного слов'янознавства. Окреслено основні періоди такої співпраці, з'ясовано зміст, ключові постаті та характер наукових контактів, форми і засоби спілкування. Встановлено, що наукові взаємини між дослідниками обох частин України відбувалися під час особистих і професійних зустрічей та завдяки листуванню. Цей процес відбувався поступово, де можна виокремити два періоди такої співпраці: 1830-1840-і рр. та 1860-1890-ті рр. Взаємини із наддніпрянськими вченими поглиблювали інтерес галицьких дослідників до національної та слов'янознавчої тематики. Налагодження подальшої співпраці було продовжено М. Грушевським і його учнями.

Ключові слова: Галичина, Наддніпрянина, дослідники, наукові взаємини, українознавство, славістика, ХІХ століття

Дев'ятнадцяте століття у світовій історії постає передусім як епоха націй і націоналізмів, культурно-національних рухів і відроджень, утвердження наукової думки та наукознавства. На українських землях з'являються перші фахові наукові дослідження, тривають культурні рефлексії, витворюються національні ідеології та політичні програми. І що особливо важливо – на українському Сході та Заході формуються національні ідентичності, кристалізується ідея єдності українських культурних світів, котрі на той час територіально та політично були включені до різних імперій. При цьому українські наукові рефлексії цієї доби пройшли непростий шлях від малоросійського автономізму, панслов'янського федералізму, м'якого патріотизму М. Драгоманова до ідеї самостійництва М. Міхновського. У сфері науки, ідеології, культури поза межами конкуруючих на українських землях імперських дискусій визрівала ідея єдності українства у найрізноманітніших проявах.

* Федорів Ірина Олегівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1344-8053>; e-mail: feiolr@i.ua

Незважаючи на германізаторську політику Австрії та русифікаторську Росії, домінування на українських землях польської, німецької та російської історіографій, спостерігаємо формування власного бачення актуальних проблемних тем з історії слов'ян, у тому числі українсько-польських, українсько-чеських, українсько-російських та ін. взаємин у творчості учених Галичини: Івана Вагилевича, Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Богдана Дідицького, Олександра Барвінського, Дениса Зубрицького та наддніпрянських дослідників: Михайла Максимовича, Осипа Бодянського, Ізмаїла Срезневського, Володимира Антоновича, Пантелеймона Куліша й ін.

Вищезазначені галицькі вчені висловлювали власне бачення щодо проблеми походження українців, спростовуючи при цьому тези польської історіографії, обґрунтовували самостійність української мови, самобутність українського народу, заперечували поширену думку про споконвічну приналежність Галичини до Польщі, об'єктивно окреслювали західні етнічні межі розселення українців та ін. На сході України з огляду на стан і настрої суспільства, історики чітко розуміли свої цілі та будували політичні стратегії й культурну діяльність по-іншому, ніж діячі на заході. Східноукраїнські інтелектуали, виховані у поглядах на українство як на звичайний інтерес до української історії, етнографії та книжності, часто обмежувалися переважно антикварними інтересами, якими зміст українства звичайно не вичерпувався. Українське суспільство на Сході ще не виробило власної фізіономії, емансипованої від російського життя, «російським українцям, як зазначав М. Грушевський, бракує індивідуальності»¹. Таким чином, парадокс духовно-інтелектуального життя українців у XIX ст. був у тому, що східноукраїнські інтелектуали говорили про ідеї національної окремішності, державності, мовної й інтелектуальної єдності всіх українських земель, а громадсько-політичні та наукові діячі Галичини в умовах більшої лібералізації суспільства, ставили за мету впровадження цих ідей у політичне життя активних і національно свідомих українців.

Незважаючи на те, що у ситуації двокультурності стереотипи соціальної поведінки українських інтелектуалів були принципово відмінними, аж до протилежних, спостерігаємо налагодження тісних наукових взаємин і співпраці між українськими вченими Галичини та Наддніпрянщини окресленого періоду. Вони мали форму особистих зустрічей, листування, обміну науковою літературою, організації спільних наукових проєктів і заходів тощо. Така взаємодія мала важливий вплив на предмет, методологію та проблематику наукових досліджень українських учених, зокрема у сфері слов'янознавства. Наукову співпрацю активізували схожі умови політичного та культурно-освітнього життя на українських землях у XIX ст., спільні завдання та високий інтерес до українознавчої та славістичної проблематики.

Окреслена проблема частково висвітлювалось у наукових дослідженнях М. Кордуби²,

¹ Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. С. 187.

² Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною // Україна. 1928. Кн. 5. С. 33-78; Кордуба М. Володимир Антонович // Літературно-науковий вістник. 1922. Кн. 6. Т. 96. С. 156-167; Кордуба М. Причинки до урядничої служби П. Куліша (від губернського секретаря до надворного радника) // Записки НТШ. Т. 100. Львів, 1930. С. 1-51.

С. Копилова³, І. Колесник⁴, І. Райківського⁵, Я. Оленича⁶, І. Федорів⁷ та ін., котрі аналізували ті чи інші аспекти наукових контактів окремих галицьких і наддніпрянських дослідників у сфері славістики. На сьогодні фахівцями доведено, що упродовж Нового часу історіографічний процес в Україні у сфері вивчення історії слов'ян (М. Бантиш-Каменський, Ю. Венелін, І. Срезневський, О. Бодянський, Т. Флоринський, М. Костомаров, М. Драгоманов, М. Максимович, І. Вагилевич, Я. Головацький, Д. Зубрицький, І. Франко, М. Грушевський, М. Кордуба й ін.) розвивався у співзалежності із формуванням національної свідомості та політичної ідеології українців й у контексті здобутків європейської славістики. До середини ХІХ ст. українське слов'янознавство концентрувалося навколо провідних наукових центрів у Харкові, Києві, Одесі, Львові, тривало становлення різних його напрямів і шкіл. Наприкінці ХІХ ст. українська історична славістика уже домінувала в європейському слов'янознавстві та мала відмінні риси від слов'янофільства, яке стало загальноросійською ідеологією, що возвеличувала ідеї єдності слов'янських народів з яскраво вираженою месіанською роллю Росії⁸.

Сучасне національне слов'янознавство має в адекватний спосіб відтворювати новітні наукові проблеми, щоб історія слов'ян була органічно вписана в європейську та загальносвітову історію, зі збереженням слов'янської національної специфіки та культурно-мовної ідентичності. Тож місце славістики серед інших дисциплін на сьогоднішній день є одним із провідних, а в перспективі повинно лише зростати.

З огляду на актуальність теми та важливість цілісного дослідження зазначеної проблеми, вважаємо за необхідність проаналізувати передумови, специфіку, характер і напрями творчих взаємин українських істориків ХІХ ст. у славістичній сфері.

Мета статті – на основі спеціальної літератури та джерел проаналізувати зміст та особливості наукової співпраці між дослідниками Галичини та Наддніпрянської України у ХІХ ст. у галузі національного слов'янознавства.

Перший візит до Галичини у 1822 р. здійснив вчений-лінгвіст, археолог, етнограф німецького походження, пов'язаний із Харківською науковою школою – Петро Кеппен, котрий зацікавився галицько-українськими говорами та планував зібрати докладні дані про польсько-українські етнографічні межі⁹.

Початки українського національного відродження в Галичині, що пов'язані з діяльністю «Руської Трійці» та появою «Русалки Дністрової», активізували наукову

³ Копилов С. Проблеми історії слов'янських народів в історичній думці України (остання третина ХVІІ – початок ХХ ст.). Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. 464 с.

⁴ Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія... 566 с.

⁵ Райківський І. Ідея української соборності в півавстрійській Галичині (ХІХ – початок ХХ століття). Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2016. 392 с.; Райківський І. Взаємини галицьких і наддніпрянських діячів у 1830-1840-х рр. // Український історичний журнал. 2009. Вип. 1. С. 39-55.

⁶ Оленич Я. Історико-славістична спадщина українських учених Східної Галичини ХІХ ст.: (дис.... канд. іст. наук: 07.00.01 – Історія України). Тернопіль, 2015. 229 с.

⁷ Федорів І. Володимир Антонович у перцепції Мирона Кордуби // Наукові записки ТНПУ. Серія: Історія. Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2011. Вип. 1. С. 247-252; Федорів І. Слов'янознавчі дослідження в Україні // Історія країн ЦСЄ: кризь виклики сьогодення. Збірник матеріалів конференції. 14-15 травня 2020 р. Тернопіль, 2020. URL: http://tnpu.edu.ua/news/materialy_TSSJE.pdf

⁸ Федорів І. Слов'янознавчі дослідження в Україні...

⁹ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 33.

співпрацю між галицькими та наддніпрянськими науковцями, що вже чітко спостерігаємо у 1830–1840-х рр. Незважаючи на чисто галицький зміст «Русалки» (автори, матеріал, місце видання), вона стала всеукраїнським явищем за проблематикою, мовою та духом. Альманах продемонстрував, що між мовою галицьких русинів і наддніпрянських «малоросів» немає суттєвих відмінностей і показав повну солідарність із національним рухом на Наддніпрянщині¹⁰.

У 1837-1839 рр. Я. Головацький та І. Вагилевич листуються із центральною фігурою підросійської України – М. Максимовичем. Із 1839 до 1845 рр. історик переписувався також із Д. Зубрицьким¹¹. М. Максимович схвально відгукувався про І. Вагилевича, як вченого та поета, надіслав йому свою статтю «Пісня о полку Ігоревім». І. Вагилевич інформував М. Максимовича про становище української літератури в Галичині, про публікацію граматик М. Лучкая та Й. Левицького¹². Як згадував Я. Головацький, листування з М. Максимовичем було першим спілкуванням галицьких літераторів з Україною, що породжувало відчуття родинності та взаєморозуміння тоді, коли ближчі стосунки між ними були надзвичайно ускладнені¹³. Як писав згодом М. Кордуба «до початку 1870-х рр. поміж передових громадян України тільки окремі люди відчували потребу утримувати листові взаємини через кордон, а поява наддніпрянця в Галичині, а тим паче галичанина в Наддніпрянщині, була не аби якою сенсацією»¹⁴.

У своїх листах до Д. Зубрицького, М. Максимович просив галицьких учених присилати свої роботи до альманаху «Киевлянин», примірники котрого згодом було надіслано Д. Зубрицькому, Я. Головацькому та І. Вагилевичу. М. Максимович, таким чином, став першим популяризатором галицької наукової продукції на Наддніпрянщині¹⁵.

Першим з підросійських українців, що особисто познайомився з галицькими інтелектуалами – це етнограф і фольклорист П. Лукашевич. У 1839 р. він приїжджав до Львова, де зустрівся з Я. Головацьким, Д. Зубрицьким та І. Бірецьким. Проте просякнутий песимізмом і зневірою у майбутнє українського народу, що чітко проглядалось у передмові до його збірки «Малорусскія и червонорусскія народныя думы и песни», навряд чи він мав корисний вплив на своїх галицьких знайомих. Згодом до П. Лукашевича звертався І. Вагилевич за інформацією про українські діалекти на Наддніпрянщині¹⁶.

Перші творчі контакти у цей період спостерігаємо у Я. Головацького та Д. Зубрицького із відомим славістом О. Бодянським. У 1843 р. він переслав Я. Головацькому свої «Наські українські казки», а у 1844 р. – «Болгарские народныя песни» та «Новоболгарскую грамматику» Ю. Венеліна. Праці Ю. Венеліна знаходилися в особистій бібліотеці Я. Головацького¹⁷. Листування між вченими підтверджує бажання галицького вченого розширити свої знання з історії південних слов'ян, а отримані матеріали використати у

¹⁰ Райківський І. Ідея української соборності... С. 85.

¹¹ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 34.

¹² Райківський І. Взаємини галицьких і наддніпрянських... С. 43.

¹³ Ibid. С. 44.

¹⁴ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 33.

¹⁵ Райківський І. Взаємини галицьких і наддніпрянських... С. 44.

¹⁶ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 34.

¹⁷ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 34; Матискевич З. Я.Ф. Головацький і Болгарія // Проблеми слов'янознавства. Львів, 1981. Вип. 24. С. 65.

майбутніх історико-славістичних працях. О. Бодянський допоміг також вченому опублікувати у 1878 р. його збірку народних пісень, що було здійснено через товариство Московського університету, котре видавало тоді спеціальну фольклорну збірку у 4-х томах.

Починаючи з 1845 р. відбувалася переписка О. Бодянского із Д. Зубрицьким. Його статті О. Бодянський друкував у своїх «Чтеніях» (1845–1848 рр.)¹⁸. Вчений також опублікував працю Д. Зубрицького «Критико-историческая повесть временных лет Червоной или Галицкой Руси», котру переклав російською з польської¹⁹.

Більш предметна співпраця з галицькими вченими була у відомого вченого-славіста, професора Харківського університету І. Срезневського. Подорожуючи по слов'янських землях, в 1842 р. він зустрічався у Відні з І. Головацьким, братом Якова. У пізніших листах до І. Срезневського І. Головацький із захопленням згадує про їх спільне перебування в Австрії, дякує за отриману корисну інформацію під час спілкування. У липні 1842 р. І. Срезневський приїхав до Львова, де ознайомився та налагодив співпрацю з Я. Головацьким, І. Вагилевичем, Д. Зубрицьким, О. Левицьким і кількома польськими вченими. Свої враження та зібрану інформацію під час подорожі згодом систематизував у статті про життя на українських землях під Австрією («Журнал Мин. Нар. Просвещения», Т. 37, 1843 р.). Я. Головацький присвятив йому вірш, дякував за праці М. Костомарова, І. Котляревського, А. Метлинського. Відомо, що І. Вагилевич переписувався з І. Срезневським до 1844 р., пересилаючи йому різноманітні збірки матеріалів для друку, зокрема його етнографічні замітки, «Граматику руської мови» й отримуючи у відповідь цікаву для нього літературу²⁰.

Листування свідчить, що І. Срезневський мав значний вплив на Я. Головацького та І. Вагилевича, як певного роду наставник у сфері слов'янознавства. Я. Головацький зазначав, що І. Срезневський був особливо дружелюбним до нього, що зі спілкування з ученим він багато дізнався про становище у тодішній Росії, про малоросійську словесність і загалом слов'янське питання²¹.

У середині XIX ст. наукові взаємини між галицькими та наддніпрянськими дослідниками майже на десятиліття призупиняються. Це пов'язано з арештом і репресіями діячів Кирило-Мефодіївського товариства у 1847 р., обмеженнями українського руху в Росії, напруженням між Австрією та Росією у зв'язку з Кримською війною, революційними подіями в Австрійській імперії 1848–1849 рр. За цей період маємо лише інформацію про пересилання у 1853 р. Я. Головацьким книг для кількох київських учених і перебування у Львові публіциста та співробітника «Отечественных записок» С. Громеки, котрий планував налагодити обмін науковою літературою між ученими. У середині 1850-х рр., як професор Львівського університету, ключовою постаттю у Галичині був Я. Головацький. Наприкінці 1856 р. з ним познайомився внук відомого історика, директор 2-ї київської гімназії, видавець Літопису Самійла Величка – М. Рігельман. В одному із листів він бажав галичанам «розвою русинської літератури». До Я. Головацького у цей період заїжджав і М. Маркевич, автор «Історії Малоросії»²².

¹⁸ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 34.

¹⁹ Зубрицкий Д. Критико-историческая повесть временных лет Червоной или Галицкой Руси. Москва: В университетской типографии, 1845. 44 с.

²⁰ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 34.

²¹ Матисьякевич З. Український історик Яків Головацький... С. 32.

²² Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 35.

Досі випадкові й епізодичні стосунки між науковцями посилюються, набирають більш планового та постійного характеру, утворюючи симбіоз взаємних впливів по обох боках кордону. Як зазначає І. Райківський, у другій половині XIX ст. серед галичан все ще існував брак інформації про Наддніпрянщину. Місцева преса рідко подавала інформацію про український національний рух на підросійських землях. І. Белей, редактор «Діла», з сумом писав у 1888 р. до М. Драгоманова, що друкуємо статті «про болгар та сербів, а про Україну нема, бо все якось нам не велось нав'язати з ким-небудь на Україні такі зносини, щоб забезпечити собі безперервні періодичні дописи... з тамошного руху». Про «велику прірву», що виникла «між простим народом та інтелігенцією, з одного боку, та між Україною і Галичиною, з другого» писав у цей час І. Франко. У листуванні із редакцією «Діла» наддніпрянські громадівці теж постійно наголошували на необхідності поглиблення співпраці з галичанами²³.

Першим із наддніпрянських дослідників, котрий нав'язав тривалі відносини не лише із галицькими істориками, а й з місцевими науково-освітніми товариствами був П. Куліш. У 1858 р. у Львові він познайомився із польськими вченими, зокрема й Августом Бельовським, через котрого – із Я. Головацьким. Між двома науковцями зав'язалась дружба та листування, котре тривало до 1867 р. Я. Головацький просив у П. Куліша українознавчу літературу, допомоги під час укладання хрестоматії найновішої літератури, що мала бути підручником для старших класів гімназій, відбувається також взаємний обмін власними творами для публікації у місцевих виданнях.

Особливо важливе просвітницьке значення мали стосунки П. Куліша із вихованцями Львівської духовної семінарії, при котрій Д. Тянячкєвич заснував українську громаду, що стала осередком національного життя серед молоді. П. Куліш надсилав їй літературу, необхідну інформацію, давав цінні поради та допомагав фінансово. Як зазначав згодом М. Кордуба, «Куліш був першим з наддніпрянців, що зрозумів велику роль, яку Галичина мала і повинна була відіграти в розвою цілого українського народу»²⁴.

Проте з часом стосунки П. Куліша з Я. Головацьким і галицькими семінаристами закінчилися конфліктом через політико-ідеологічні та мовні протиріччя між прихильниками погодинської теорії (Я. Головацький) і галицькими народовцями. П. Куліш закликав галичан не ділитися на партії, не входити у політичні спілки з поляками та водночас не переходити на службу російського уряду у польському королівстві²⁵. За свою українофільську позицію П. Куліш поплатився нападами віденського москвофільського «Бояна», львівського «Слова» та панславистичних часописів «Московскія Ведомости» і «Москва»²⁶.

Проте це не відштовхнуло П. Куліша від подальших взаємин із галицькими діячами. Й у 1860-х рр. він спілкується з О. Барвінським, Б. Дідицьким, В. Шашкевичем, К. Климковичем, а у 1870-х рр. – із М. Подолінським, Л. Лукашевичем, О. Партицьким, Н. Вахнянином, І. Пулюєм, Осипом, Олександром і Володимиром Барвінськими. «У листах до О. Партицького, П. Куліш просив прислати йому слов'янські рукописи, про які йшлося у

²³ Райківський І. Ідея української соборності... С. 235.

²⁴ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 36.

²⁵ Ibid. С. 37.

²⁶ Кордуба М. Причинки до урядничої служби... С. 28.

“Русалці Дністровій”. Дивустесь, що я не покидаю Галичини? – писав він до О. Барвінського, – передовики зникнуть, а Галичина зостанеться»²⁷.

З О. Барвінським П. Куліш переписувався до 1890 р., з І. Пулюєм приятельські стосунки підтримував до кінця життя. Відтак, він був першим апостолом єднання галичан з наддніпрянцями з метою спільної культурно-національної роботи, був предтечею О. Кониського, В. Антоновича, М. Драгоманова і М. Грушевського в Галичині²⁸.

У цей період доволі тісні взаємини з наддніпрянськими діячами налагодив редактор журналу «Слово» – Б. Дідицький, котрий перебував у коливаннях між україно- та русофільською орієнтацією, все більше схиляючись до Погодинської позиції і разом з Я. Головацьким поширював між галицькою інтелігенцією українські видання, надіслані П. Кулішем. Із «Записок» Б. Дідицького довідуємося, що у 1861 р. він познайомився з ректором Харківського університету, відомим славістом П. Лаврівським, котрий незважаючи на те, що популяризував тоді ідею єдності «руського язика», цікавився граматичними і лексикальними відмінами української та білоруської мов і заохочував Б. Дідицького до студіювання чистої народної мови²⁹. Про приїзд до Львова редактора «Основи» є згадка у «Слові» (1862 р.).

Заприятелював із Б. Дідицьким й учень М. Костомарова, відомий дослідник історичної географії М. Барсов. Вони сперечалися про відношення української мови до російської, при чому М. Барсов переконував галицького дослідника про повну окремішність і самостійність української мови. У 1864 р. редактора «Слова» провідав український дворянин Різнич, котрий інформував Б. Дідицького про національно-політичний рух на Наддніпрянщині та про діяльність В. Антоновича, котрий «докладно пізнав історію та етнографію Руси і Польщі, і з поляка став гарячим українським патріотом»³⁰. Б. Дідицький згадував також про приїзд до Львова С. Гогоцького, О. Мартинова, В. Спасовича, С. Лескова, І. Лашнюкова, О. Потєбно, В. Кельсієва-Желудкова, Т. Лебединцева – українських і російських діячів³¹.

З 1862 р. налагодив творчі зв'язки із представниками Галичини український перекладач, письменник, громадський діяч О. Кониський. Він був дописувачем львівського «Слова», «Мети», «Русалки» та збірника «Галичанин». У 1865 р. О. Кониський за порадою П. Куліша декілька місяців перебував у Львові. Тут особисто познайомився зі С. Качалою, І. Лаврівським, Б. Дідицьким, Я. Головацьким, О. Барвінським, Л. Лукашевичем, Л. Лопатинським. Письменник брав активну участь у засіданнях редколегії «Мети», радив, як можна пожвавити та підтримати видання. О. Кониський підтримував творчі взаємини із галицькими діячами до кінця життя, надсилав свої твори до галицької періодики, брав активну участь у заснуванні Товариства ім. Шевченка, а згодом і НТШ, допомагав редакторам журналів «Правда» та «Зоря», а наприкінці 1890-х рр. – не був байдужий і до галицьких політичних справ, підтримуючи т. зв. «Нову еру»³².

²⁷ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 37.

²⁸ Ibid. С. 38.

²⁹ Дедицький Б. Свое Житъевые Записки. Ч. I. Львов. 1907. С. 58.

³⁰ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 39.

³¹ Дедицький Б. Свое Житъевые Записки... С. 58.

³² Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 42.

Починаючи із 1870-х рр. у Галичині все більшим стає вплив В. Антоновича, котрий особливо ретельно зацікавився становищем цієї частини України. У 1872 р. учений допомагав у зборі коштів для оновлення львівської «Правди», завданням котрої було поширення серед інтелігенції України національної свідомості, почуття єдності та надсилав до редакції свої дописи³³.

В. Антонович дав позитивну рецензію у журналі «Киевская старина» на працю О. Барвінського «Історія Русі», зміст котрої базувався в основному на наукових дослідженнях київського історика. О. Барвінський, таким чином, був першим популяризатором праць В. Антоновича в Галичині³⁴.

Учений особисто познайомився з галицькими дослідниками у 1880 р. Під час поїздки за кордон за дорученням університету св. Володимира він кілька місяців перебував у Львові, де неодноразово зустрічався з професором І. Шараневичем, спілкувався з О. Барвінським, А. Петрушевичем і багатьма місцевими громадськими діячами. У 1885 р. перед поїздкою до Італії, історик знову кілька днів мешкав у Львові. Разом із І. Шараневичем відвідав археологічну екскурсію у Звенигороді та Галичі³⁵. Особливу популярність серед галицької української громади у цей час В. Антонович завоював завдяки критиці історичного роману польського письменника Г. Сенкевича «Вогнем і мечем». Твір став об'єктом гострого осуду. Рецензія В. Антоновича – «Польско-русские отношения XVII в. в современной польской призме (По поводу повести Г. Сенкевича "Вогнем и мечем")», опублікована у часописі «Киевская старина» (1885. № 12), стала найґрунтовнішою позицією української сторони щодо роману того часу. М. Кордуба з цього приводу зазначав, що В. Антонович у своїй «різкій, хоча й супокійній тоном критиці» засудив концепцію Г. Сенкевича, вказавши на його незнання локального колориту, грубі етнографічні та лінгвістичні промахи і звернув увагу на моральну сторону справи, на прославлення жорстокості описаних у повісті представників польської шляхти, возвеличених автором як національних героїв³⁶.

У 1885 р. до В. Антоновича звернувся О. Барвінський з проханням допомоги у видавництві «Руської історичної бібліотеки». Редакція видання ставила за мету публікувати матеріали з історії польського періоду Галичини, оскільки усвідомлювала, що до цього часу цей період предметно ніхто не досліджував, та надати ідеї національної окремішності українців історичного підґрунтя³⁷. В. Антонович доклав значні зусилля до збору коштів на видавництво та став ключовою постаттю у редакційній колегії «Бібліотеки». Це, у свою чергу, мало знешкодити галицьке москвофільство. «Руська історична бібліотека» стала першим серійним виданням наукової літератури українською мовою, котре ознайомлювало галицьких дослідників із доробком відомих істориків з Наддніпрянщини, стало справжньою енциклопедією рідної історії, популяризувало написання історичних праць на основі джерел, у котрих подавався суцільний образ минулого українського народу

³³ Кордуба М. Володимир Антонович... С. 166.

³⁴ Антонович В. Ол. Барвинский. История Руси. Часть IV. Львов, 1882 // Киевская Старина. Киев, 1883. Т. V. Март. С. 649–651; Антонович В. Ол. Барвинский. История Руси. Часть V. Львов, 1882 // Киевская Старина. Киев, 1884. Т. X. Август. С. 708–710.

³⁵ Соневицький Л. Володимир Антонович і українська історична наука в Галичині // Український історик. 1981. Ч. 1–4 (69–72). С. 99.

³⁶ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 52.

³⁷ Соневицький Л. Володимир Антонович і українська історична наука... С. 99.

від найдавніших часів і до сучасних. Важливо, що в перший том видання ввійшла «Polityka Polaków względem Rusi» С. Качали, у котрій було досліджено українсько-польські стосунки XI-XVIII ст. (Тернопіль, 1886 р.)³⁸. Редакція «Руської історичної бібліотеки» зустрілася із труднощами щодо мови публікацій, оскільки науковий стиль написання українською мовою був іще неусталеним, до цього нею писали переважно белетристичні та популярні твори. Не визначеними залишались вислови щодо означення назви нашого краю та народу у протиставленні до російського. Тож на одній із нарад, за порадою В. Антоновича, було вирішено прийняти прикметник українсько-руський як протиставлення до велико-руський, та Україна-Русь на противагу терміну Московщина. Ці назви згодом прийняло до своїх видань Наукове Товариство ім. Шевченка, вони вживалися до початку Першої світової війни. З 1897 р. видання наступних томів «Бібліотеки» фінансувало НТШ³⁹.

Галицькі діячі, зокрема Д. Тячківч. І. Франко, Д. Гладилевич, О. Огоновський, О. Барвінський та ін., систематично зверталися до В. Антоновича для сприяння в організації грошової та наукової допомоги, чи фахової консультації. Учений став одним з ініціаторів заснування Літературного товариства ім. Шевченка та його трансформації згодом у наукове, «він дав галицькій молодіжі товчок до наукових знань»⁴⁰. В. Антонович і М. Драгоманов запропонували «Просвіті» план пересилки літератури між Львовом і Києвом, створення низки книгарень з метою обміну та зменшення відчуження, котре існувало між українцями⁴¹. Востаннє В. Антонович приїжджав до Львова взимку 1900 р., напередодні поїздки до Сицилії, гостював у О. Барвінського. Після цього в громадські та політичні справи Галичини більше не втручався. Зв'язки між Наддніпрянщиною та Галичиною надалі були в енергійних руках М. Грушевського та представників його історичної школи⁴².

Висновки. Як бачимо, наукова еліта Галичини, починаючи з 1820-х рр. – і до кінця століття поступово налагодила тісні стосунки із відомими на той час науковцями Наддніпрянщини: О. Бодянським, М. Максимовичем, І. Срезневським, П. Кулішем, В. Антоновичем та ін. Поглиблення такої співпраці було логічним продовженням культурно-освітніх і наукових взаємин між слов'янами, що відбувалися з кінця XVIII – початку XIX ст. у зв'язку із процесами національного відродження слов'янських народів і відомими подіями національної та слов'янської історії. Під час особистих зустрічей і листування обговорювалися важливі наукові проблеми, рецензувалися наукові праці, втілювалися наукові, освітні, мистецькі, видавничі та громадсько-політичні проекти. Паралельно із налагодженням контактів із українськими вченими, галицькі дослідники активно співпрацювали з відомими на той час слов'янськими діячами – Я. Колларом, П. Шафариком, В. Копітаром, К. Ербеном, Ф. Міклошичем, В. Ягичем та ін. Взаємини із наддніпрянськими і зарубіжними вченими поглиблювали інтерес українських дослідників до національної та слов'янознавчої проблематики, сприяли поширенню знань про слов'ян, формуванню української ідентичності та зміцненні ідеї соборності українських земель.

³⁸ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 50.

³⁹ Ibid. С. 51.

⁴⁰ Кордуба М. Володимир Антонович... С. 166.

⁴¹ Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною... С. 56.

⁴² Ibid. С. 78.

Наукова співпраця між ученими обох частин України у XIX ст. (так би мовити міжособистісна сфера інтелектуальних зв'язків) заклала ґрунтовну базу для побудови української наукової т. зв. «академічної лінії»: Південно-Західний відділ Російського географічного товариства – НТШ – УНТ – ВУАН. Групи національно-романтичних гуртків молоді: харківські (І. Срезневський, М. Костомаров, А. Метлинський) і львівські романтики (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький), Київський гурток 1840-х рр. (М. Костомаров, П. Куліш, О. Маркович, В. Білозерський) завдяки культурним, товаришким і професійним зв'язкам між собою продовжили естафету українського історієписання. Ланцюжок інтелектуальних зв'язків у формуванні українського історичного нарративу наприкінці XIX – XX ст. був підхоплений М. Грушевським і його учнями.

Iryna Fedoriv

Scientific Cooperation of Galician and Transdniprian Researchers of the 19th century in Context Development of National Slavic Studies

Abstract. To analyze the content and features of scientific cooperation between researchers of Galicia and Transdniprian Ukraine in the 19th century during the formation of national Slavic studies.

The research was carried out on the basis of the principles of historicism and objectivity, interdisciplinary and pluralistic approaches based on historical sources and achievements of modern historiography. The following general scientific research methods are used: analysis, synthesis, induction and deduction, comparison and generalization; special-historical: historical-chronological, historical-comparative, systemic-structural, biographical.

The article highlights the process of establishing scientific relations between Galician and Transdniprian researchers in the 19th century in the context of the development of national Slavistics. The main periods of such cooperation are outlined. The content, key figures and nature of scientific contacts, forms and means of communication are clarified. It was established that scientific relations between researchers of both parts of Ukraine took place during personal and professional meetings and through correspondence.

Throughout the 19th century, Galician researchers (Ya. Holovatskyi, I. Vagylevych, M. Shashkevych, D. Zubrytskyi, B. Didytskyi, O. Barvinskyi, I. Sharanevych, etc.) established creative relations with the famous scientists of the Dnipro region at that time: O. Bodyanskyi, M. Maksymovych, I. Sreznevskyi, P. Kulish, V. Antonovych, and others. This process occurred gradually, two periods of such cooperation can be distinguished: 1830-1840s and 1860-1890s. It occurred most intensively in the 1880-1890s, which is associated with the emergence of scientific societies, strengthening nation-building processes, university centers and national-cultural revival in Ukraine at the end of the 19th century. Relations with Transdniprian scientists deepened the interest of Galician researchers in national and Slavic studies. Establishing further cooperation was continued by M. Hrushevskyi and his students.

Keywords: Galicia, Transdniprian, researchers, scientific relations, Ukrainoznavstvo, Slavic Studies, 19th century